

MODEL ÜLKE Mİ LİDER ÜLKE Mİ? DEĞİŞEN DENGELER BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL ROLÜ VE STRATEJİLERİ

Muhittin DEMİRAY,¹
(*Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye*)

GİRİŞ

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte Türkiye, çok yönlü tehdit algılamaları ve meydan okumalar ile karşı karşıya kaldı. Türkiye, 90’lı yıllardan itibaren merkezinde konuşlandığı jeopolitik bölgenin belirsiz geleceği ile uğraşırken aynı zamanda, Balkanlar’dan Avrasya ve Ortadoğu’ya kadar olan derin bir bölge üzerinde kendi jeopolitik, siyasi ve jeokültürel konumu yeniden tanımlamak durumunda kaldı.

Uluslararası alanda yeni bir düzene geçildiği bir dönemde Türkiye’nin NATO bağlamında jeopolitik öneminin azaldığından bahsedilirken, Kuveyt’in Irak tarafından işgal edilmesinden sonra Türkiye’nin jeopolitik öneminden bir şey kaybetmediği anlaşıldı. Batılı ülkeler, Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne, Türkiye’yi “model” olarak almalarını teşvik etmeye başladılar. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da, özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Türkiye’nin siyasi ve ekonomik bir model olarak benimsenmesi konusunda çaba sarf edenlerin başında gelmekteydi. Türkiye, bölgesel rolü bağlamında aynı dönemde “model ülke” kavramı ile eş zamanlı olarak bölgesel politikalara yönelik bölgesel güç ve lider ülke boyutu ile değerlendirilmeye başlandı. Ortadoğu’da giderek etkin olmaya başlayan İslam referanslı siyasi hareketleri sınırlandırmaya yönelik olarak, Müslüman bir toplum olmasına rağmen laik, çağdaş değerleri benimsemiş, Batı ile kurumsal işbirliği içinde olan ve AB’ne aday bir ülke olarak Türkiye “model” ülke tanımına uygun bir görüntü sergilemekteydi. .

Türkiye, Georg W. Bush dönemi Amerika’sının Büyük Ortadoğu Projesi bağlamında hem Müslüman, hem batılı, laik değerlere sahip ve demokratik sistemin işlediği bir ülke olarak, ABD yönetimi tarafından İslam dünyasına “İlmli İslam” projesiyle “model” olarak gösterilecekti. Yukarıda verilen örneklerden hareket ederek, Türkiye’nin merkezinde bulunduğu bölgede gerçekleşen siyasi, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde, Türkiye’nin model olarak gösterilmesi, Türkiye’nin hem iç politikasında modern batılı bir devlet olma yolunda kat ettiği mesafe, hem de bölgedeki jeopolitik konumu ile yakından alakalıdır.

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye, AB ile tam üyelik için müzakere sürecinin içinde olan bir ülkedir. Müslüman ülkeler arasında demokratik bir sisteme sahip, liberal, serbest piyasa ekonomisini uygulayan, BM ve Avrupa İnsan Hakları Bildirgelerinde ifadesini bulan evrensel değerleri benimseyen bir ülkedir. Türkiye, özellikle son zamanlarda dış politikada gerçekleştirdiği çok yönlü açılımlarla, uluslararası alanda hareket kabiliyetini genişletme çabası içindedir. Aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesi, jeopolitik konumu itibarı ile Türkiye'yi bölgedeki ülkelerin sorunlarının çözülmesinde aktif rol almasını gerektirmektedir.

Bu çalışmada siyasi temelde model kavramından hareket ederek yukarıda ifade edilen bağlamda, Türkiye'nin Avrasya ve Ortadoğu bölgesinde jeopolitik ve jeokültürel temelinde işlevsel olarak bir model tanımına uygunluğu analiz edilmeye çalışılarak, Türkiye'nin hangi bağlamda ne kadar model olabildiği/olabileceği analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve: Model Kavramı

Model kavramı, etimolojik olarak Latince “*modulus*” kelimesinden türetilmiştir. Anlamı, ölçü ve standart demektir. Kavramsal olarak Model, “*bir araştırma evreni içinde yer alan öğelerin arasındaki ilişkileri anlamak, daha ileri çözümler yapmak veya neden sonuç ilişkilerini yakalamak amacıyla oluşturulan teorik, matematiksel veya kavramsal nitelikli ilişkiler yumağı*” olarak tanımlanmaktadır.(Demir/Acar: 1997:159) Model kavramı, yapıların sembolik veya grafiklerinin tasvirini, olguların davranış biçimlerini ve sistemlerin belirli noktalardan açılarını ifade etmektedir. Bir modelin inşası/yapımı için uygulanan işlem, nesnenin basitleştirilerek ve belirli noktaları izole ederek kolayca analizinin yapılmasının sağlanmasıdır.

Model, tek olaydan soyutlanmış, yani genel hatları itibarıyla bir bütünde var olan olguların yapısal ilişkilerini ve süreçlerinin içindeki ortak yönlerini yansıtmaktadır. Bir modelde değişik şekillerde ve ortamlarda modelin durumuna göre, matematiksel, simülatif tekniklerle elde edilen sonuçlar, analogi yoluyla modelde belirtilen gerçek ortama uyarlanır. Model başka bir anlamda ise imitasyon ile öğrenme şeklinde de ifade edilmektedir. (Heinrich/Lautmann& co 1994:446)

1.2. Türkiye Model Ülke Olmak İstedi mi?

Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde yapılan demokratikleşme ve çoğulculuk bağlamında yapılan tartışmalarda, Türkiye'de siyasi anlamda merkezi oluşturan hakim çevreler, Türkiye'nin kendine özgü şartları olduğu ve AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde bu şartları göz önünde bulundurmamak durumunda olduğunu savunmaktalar. Bu, aslında Türkiye'nin Batı medeniyetine doğru ilerlerken Göle'nin kavramsallaştırmasını ödünç alarak söylersek “*batı dışı mo-*

derleşme” (Göle 2002:60) bağlamında kendine özgü bir model olduğunu ifade etmesidir bir bakıma. Mustafa Kemal 1923 yılında bir Fransız gazetesine verdiği demecinde ” *Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegane medeniyete iştirak etmesi lazımdır*” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 2006:III/91) ifadesiyle modern Türkiye’nin felsefi temellerinin, Batı medeniyeti ile aynı olduğunu ifade ederken, Mustafa Kemal 1928 yılında yine bir Fransız gazetesine verdiği mülakatta, Türkiye’nin siyasi yönetim anlayışı ile ilgili olarak “*Türk demokrasisi Fransa ihtilalinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has vasf-ı mümeyyizle inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılâbını içtimai muhitinin taziyat ve ihtiyacına tabii olan ve hal ve vaziyetine ve bu ihtilal ve inkılâbın zaman-ı vukuuna göre yapar*” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006: III/120) değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu şekilde Mustafa Kemal, her milletin kendi şartları çerçevesinde ve zamanın şartlarına göre medeniyet algılamasına vurgu yaparken, Türkiye’nin toplumsal şartlarının ve ihtiyaçlarının göz ardı edilemeyeceğini de vurgulamaktadır.

Şevket Süreyya Aydemir, 1930’lu yıllardaki Ankara atmosferini anlatırken, Türkiye’nin inkılâplarının dışarıya yönelik bir model olup olmadığı konusunda Ankara’da farklı anlayışların bulunduğunu ifade etmekte ve şöyle demektedir: *Türk inkılâbının, yalnız devam etmekte kalmayıp, onu dünya tarihi için dünya ölçüsünde bir manası olduğu, inkılâbımızın, bütün bize benzer memleketler için müşterek esaslar taşıdığı fikri, herkeste bazı şüpheler uyandırıyor. Bu şüpheler giderek anlam kazanacak ve “biz bize benzeriz, ifadesinde somutlaşacaktı. Dışa kapalı ve inkılâpların sadece Türk milletine özgü olduğu anlayışını CHP Genel Sekreteri Saffet Arıkan bir yumurta benzetmesi ile açıklayacaktır: Azizim! Türkiye bir yumurtaya benzer. Her şeyimiz bu yumurtanın içindedir. Bu içerdeki şeylerin dışarıdakilerle hiç bir ilişkisi yoktur. İnkılâplarımız, davalarımız hep bu yumurtanın içinde.”* (Aydemir: 2004:421-422)

Aydemir, CHP Genel Sekreterinin aksine Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi yapısının Batı dışı modernleşme süreci içinde olan ülkeler için bir model olması gerektiğini savunmaktadır. “*İnkılâbımız, ne bir reform; ne de idari bir değişikliktir. O, tam, orijinal ve tesirleri itibarıyla dünya ölçüsünde ehemmiyetli ve bize benzer bütün memleketler için misal ve örnek olacak bütün şartlara haizdir. Bütün Ortadoğu, bütün Uzakdoğu, bütün istiklalci Afrika için bir misal ve önderdir. İnkılâbımız bir milli kurtuluş hareketidir ki bu hareket, yalnız Türkiye şartlarının değil, aynı zamanda çağımızın en büyük çatışmasının da eseri ve bir çözüm çaresidir.*” (Aydemir 2006: 430) Aydemir, Türkiye Cumhuriyeti’nde yapılan inkılâpların teorik bir temele oturması için, Kemalizm ideolojisini ortaya koymaya çalışan Kadro dergisini çıkaranların arasında bulunmaktadır. Bu bakımda bir anlamda Kadro Dergisi Aydemir’in de ifade ettiği gibi Türkiye’nin kendine benzeyen ülkeler için bir model olması gerektiği düşüncesinin bir ürünüdür. Kadro dergisindeki düşünceleri destekler şekilde

Türkiye'nin model olamamasının ve başarılı bir model olarak dünyaya kendini kabul ettirmemesinin temelinde, Türk devrimlerin teorisinin yazılmadığı tezi de savunulmaktadır. (Kaya 2008:63)

Cumhuriyet'in kurucu kuşağı arasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme yolunda bir model olması gerektiğini savunanların yanında, Türkiye'nin yeni bir devlet olarak kendine duyduğu güvenin zirve yaptığı 30'lu yıllarda Atatürk ve arkadaşlarının kurdukları cumhuriyeti bir model olarak, diğer ülkelere önermek gibi bir düşünceleri olmadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Çünkü Atatürk, uygar dünyanın eşit bir parçası olmanın ancak modernleşme ve çağdaş bir yaşama kavuşmayla, yani kendilerinin gerçekleştirdikleri devrimlerle mümkün olabileceğine inanmaktaydı. Başka bir ifadeyle Atatürk, gerçekleştirdiği devrimlerin bir model olarak ülke sınırlarının dışına ihraç edilmesi için çaba sarf edilmesine gerek duymadı. Zira, çağdaş dünyada var olmak isteyen uluslar tarihsel anlayış çerçevesinde aynı yolu takip etmek durumundaydılar. (Kazancıgil 2004:245) Bu anlamda Türkiye, başlarda Türkiye Cumhuriyet sınırlarının dışında model olarak gösterilecek bir dışa açılım çabasından çok, dışa kapalı, nevi şahsına münhasır bir devrim olarak her şeyi “yumurtanın içinde” algılama yolunu tercih etmiştir.

2. Resmi Doğru Okumanın Dayanılmaz Ağırlığı

Uluslararası alanda bir ülkenin gücünü belirleyen en temel faktör, olayların ve olguların nesnesi değil, öznesi olma yeteneği ve kapasitesini gösterebilme-dir. Bu tür bir kapasite siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel dinamikler ile toplumsal iç istikrar kadar, yönetici seçkinlerin, çağın evrensel dinamiklerini doğru okuma ve bunu, ülkenin kapasitesiyle uyumlu hale getirebilme becerisini gösterebilmesi ile yakından ilintilidir. Başka bir ifadeyle uluslararası alanda güçlü olmak, oyunun ne olacağını ve nasıl oynanacağını bilen ve buna göre karar yeteneğine sahip olmak anlamına gelmektedir. (Kaynak 2005:23) Tarihsel süreç içinde yaşadığı toplumsal gerçeklikler ve bu gerçekliğin sınırlarını doğru algılayarak dış dünya ile ilişkilerini dengede tutabilen devlet adamı ve yöneticilerin, gelişen olayları doğru algılama ve uygun politikalar geliştirebilme yetenekleri ile bu politikaları uygulamadaki cesaretleri, o ülkelerin yükselmesinde ve gelişmesinde temel itici gücü oluşturmuştur. 1624-1642 yılları arasında Fransa'nın başbakanlığını yürüten Kardinal de Richelieu'nün, 1618 yılında Avrupa'da başlayan 30 yıl savaşları boyunca iç ve dış politikada geliştirdiği yeni anlayışlar, Avrupa'da ulus devlete giden yolun temellerini oluşturdu. De Richelieu tarafından 30 yıl savaşları esnasında uygulanan, devletin çıkarının her şeyin üstünde olduğu ve devletin gelişmesi için her şeyin mubah sayıldığı “Rasion d'etat” anlayışı ile, ulusal çıkarın, Hıristiyan ahlak anlayışına dayanan küresel anlamdaki moral değerleri dışlayan politikalar geliştirmesi, bugünkü modern ulus devlet düşüncesinin

gelişmesindeki temel taşları oluşturdu. Aynı şekilde 30 yıl savaşları esnasında, de Richelieu tarafından uygulamaya konan güçler dengesi politikası bugün hala uluslararası ilişkilerde savaşların engellenmesi ve dünya barışının korunması için geçerliliğini korumaktadır. (Kissenger: 1994:56)

Sosyal bilimlerde genel olarak başvurulan yöntemlerden biri olan ve birbirlerini tamamlayan beş aşamadan oluşan analizler zinciri ile gerek iç politikada gerekse dış politikadaki olayları ve olguları gerçekliğe en yakın bir biçimde anlamamıza ve bu bağlamda doğru politikalar üretebilmemizde etkin bir rol oynayan kavramları kısa bir şekilde tanımlamak gerekmektedir. Bunlar sırasıyla şunlardır: (Davutoğlu 2001:1-6)

Tasvir (Betimleme) : Nesneyi görüldüğü şekliyle resmetmektir. Sorunun çözümü için ilk adımı doğru atmak gerekmektedir.

Açıklama: Yaşanan bir sürecin veya bir olgunun görünen dinamiklerini sebep-sonuç ilişkileri çerçevesinde ortaya koymaktır. Betimleme ile açıklama arasındaki bağlantı, tutarlı bir kavramsallaştırmayı gerekli kılmaktadır.

Anlama boyutu: (Soyutlama süreci) Açıklamaya derinlik kazandırır ve olguların bir süreç mantığı içinde kavranabilmesini gerekli kılar. Açıklama, incelenen olgular arasındaki sebep-sonuç ilişkisini tespit ederken, açıklama zihinsel tasavvurumuzda incelenen olgunun gerçekliğine nüfuz edebilme çabasıdır.

Anlamlandırma: Anlama nesnelere derinliğine kavrayan bir boyut, anlamlandırma ise bu boyuta, bakış açısına yön kazandıran bir duruş sahibi olmak demektir. Bir yap boz gibi parçaların resimde nereye oturtulacağını bilmektir. Yani hissedebilmek ve gelişmeleri tahmin etmek ve parçaları yerli yerine koyabilmek demektir. Bu bağlamda anlamlandırma özgün bir duruş sahibi olmayı ve özgün bir teorik çerçeve gerektirir.

Yönlendirme: Anlamlandırma çerçevesinde sonuç çıkarabilmek ve bu sonuçlara dayalı olarak olguları ve süreçleri etkileyebilmektir. Yönlendirme zihinsel süreçlerle pratik ve hayatın gerçekliği arasında bir köprü kurmak demektir. Yani bir stratejist için yukarıda ifade edilen dört boyut son hedefe ulaşmanın zihinsel ara kademelerini ve basamaklarını oluşturur.

Çeşitli nedenlerde dolayı betimlemek istediğimiz olay ve olguların, bir kısmını abartarak vermek, bazılarını ise görmezden gelmek gibi bir yaklaşım, diğer aşamalarda da yanlış değerlendirmelere yol açmakta ve sonuç itibarıyla çözülmesi gereken problem daha da karmaşık bir hal almaktadır. İşte örnek olarak karşımızda en güncel bir şekilde Kürt sorunu bulunmaktadır. Cumhuriyetle birlikte ulus devletin inşası aşamasında, Türk milliyetçiliğinin kök salması ve ulus devletin bekası için toplumsal yapıdaki Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yönetim anlayışında ve toplumsal yapısında olağan bir durumu ifade eden farklı kültürel ve dini kimlikler yok sayıldı. Türkiye'nin toplumsal yapısında sosyolojik bir gerçeklik olarak var olan bazı unsurlar yokmuş gibi davranıldı. Başka bir şekilde ifade edecek olursak "multi-etnik" ve multi-kültürel Osmanlı İmparatorluğu yıkılmıştı; fakat Türkiye Cumhuriyeti

üzerindeki “multi-etnik yapı” varlığını devam ettiriyordu. (Belge 2009:4) Yeni kurulan Türk Devleti, multi yapıdaki Osmanlı Devlet mirasını reddettiği gibi, sınırları içerisinde var olan multi-kültürel ve etnik yapıyı da inkâr etme yoluna gitti. Kurucu kadrolar, Türkiye’nin toplumsal yapısının ve dinamiklerinin ne olduğundan değil, ne olması gerektiğinden hareket ederek, Türkiye için bir gelecek kurguladılar. Osmanlı devlet anlayışında toplumun günlük hayatını yönetme ve yönlendirme gibi bir düşüncesi yoktu. Osmanlı Devleti toplumu “uzaktan denetlemek”le yetinmekteydi. Bunun aksine Cumhuriyet yönetimi toplumu uzaktan denetleme yerine, toplumsal yapıyı topyekun değiştirmek amacıyla topluma “*derinlemesine müdahale*” ettiler (İnsel/Aktar 1985:21-22) Cumhuriyeti kuran kadrolar, Türk toplumunu çağdaştırmanın sınırlarını da kendileri belirlediler. Batı Avrupa ülkelerinde tarihsel süreç içinde kendi dinamikleri ile gelişen ve egemen olan, siyasi, ve toplumsal örgütlenme, davranış ve değer yargılarının benimsenmesi ve bunları Türkiye’de geçerli kılma ve toplumun bu değer yargılarına göre yaşamlarını sürdürmesini sağlamaya çalıştılar. (İnsel/Aktar 1987:22) Kemalist devrimler bu toplumsal yapı üzerinde derinlemesine müdahalenin gerçekleştirilmesi için yapılan bir operasyondur. Dış politikada da çağdaş, uygar devletlerin eşit bir parçası olma hedefi Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni Kızıl Elması oldu. Buna bağlı olarak diğer aşamalarda değerlendirilmeler de buna göre yapıldı. Sonuç itibarıyla yönetici elitler tarafından Türkiye “resminin” içinde varlığı inkâr edilen Kürtler ve diğer grupların taleplerinin oluşturduğu sorunlar yumağı, çözülmesi gereken acil bir sorun olarak bugünkü Türkiye’nin önünde durmaktadır. Sorunu tasvir etmek tek başına yeterli değildir. Tasvir (betimleme) boyutuna derinlik ve dolayısıyla perspektif kazandırmakla olay ve olguların gerçekliğine ve arka planına nüfuz edebilmek imkânı elde edilir. (Davutoğlu 2001:2) İç ve özellikle dış politikaya yönelik olarak yönlendirmeyi yapabilecek bir duruma gelmek ise olay ve olguları anlamlandırma yeteneğini elde etmekle mümkündür. Yukarıdakileri bir cümlede ifade etmek gerekirse, resmin okunmasından başlayan aşamalara bütünlük içerisinde birbirini tamamlayan unsurlar olarak bakmak gerekir. Olay ve olguları doğruya en yakın bir şekilde değerlendirebilmek için resmi doğru okumadan, yani betimleme yapmadan açıklamak, açıklamadan, anlamak, anlamadan anlamlandırmak ve nihayet anlamlandırmadan yönlendirmek mümkün değildir.

3. Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunun merkezinde ve onun mirasçısı konumunda bir devlet olarak kuruldu. Fakat Osmanlı Devleti’ni reddeden (reddi miras eden) bir Cumhuriyet olarak uluslararası alandaki varlığını ve yerini yeniden tanımladı. Bu bağlamda Türkiye bir imparatorluk bakiyesinden çok, yeni kurulan ve modern dünyanın değerler sistemi ile bütünleşmeye çalışan bir

devlet olarak, Statükocu bir anlayışla Atatürk'ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” söylemi temelinde iki dünya savaşı arasında bağımsız bir dış politika takip etti. Atatürk döneminde pragmatik bir anlayışla ve güç dengesi politikaları çerçevesinde dış politikada ilişkileri geliştirmeye çalıştı.(Gözen 2009:59-70) Türkiye'nin bölge ülkeleri ile işbirliğinin birinci ayağını Balkan ülkeleri arasında barış ve ortak güvenliğin korunması amacıyla yapılan Balkan Antantı oluşturdu.(1934) İkinci ayağını Doğu'daki güvenlik kaygılarını gidermek ve sınır sorunlarına kalıcı çözüm bulmak amacıyla 1937'de imzalanan Sadabat Anlaşmasıdır. İkinci Dünya savaşı öncesinde Türkiye'nin bölge ülkeleri ile iki temel nedenden dolayı iyi ilişkiler geliştiremedi. Birincisi, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Ortadoğu devletleri Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın manda yönetimi altından bulunuyorlardı. Dolayısıyla Türkiye'nin muhatabı bölgedeki ülkelerin yönetimlerinden çok İngiltere ve Fransa'ydı. İkinci olarak Türkiye'nin Lozan anlaşmasından sonra Hilafeti 1924 yılında kaldırması Türkiye ile diğer Müslüman milletler arasında ilişkilerin soğumasına neden oldu.

3. 1. Menderes Dönemi: NATO'nun Kanat Ülkesi

İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan uluslararası çift kutuplu oluşan küresel ölçekteki yeni güç dengesi sistemi içinde Türkiye, tercihini Batı Bloğundan tarafı yaptı. Türkiye, 1952'de NATO'ya dâhil oldu ve Soğuk Savaş Dönemi Doğu –Batı çatışmasında Batı ittifakı içinde yerini aldı. Bu şekilde Türkiye, Batı ittifakı içinde Sovyetlerin Ortadoğu'ya olası saldırısı durumunda NATO'nun Güneydoğu kanadında “kanat ülkesi” olarak Batı'nın Ortadoğu'daki “Köprübaşı” görevini üstlendi. Bu şekilde kültürel ve ekonomik işbirliğinden çok, güvenlik temelli bu ortaklık Türkiye'nin Orta ve Yakın Doğudaki jeopolitik önemini artırdığı gibi, Menderes döneminden itibaren Türkiye'nin de Ortadoğu'ya yönelik politikasına ağırlık vermesini de beraberinde getirdi. Türkiye, 1954 yılında kurulan Güneydoğu Asya İttifakı (SEATO) ve 1955'te hayata geçirilmeye çalışılan Bağdat Paktı (daha sonra CENTO) ile Sovyetlerin ABD tarafından Containment, yani Sovyetler Birliği'ni çevreleme stratejisinin bağlantı noktasını oluşturdu. (Steinbach 1996:220-230) Türkiye, Menderes döneminde dış politikada çok yönlü bir politika izleme ihtiyacını hissetti. Ortadoğu bu çok yönlü dış politikanın önemli ayaklarından birini oluşturdu. Menderes, Komünizm tehlikesini önlemek ve Türkiye'nin İran'dan başlamak üzere Arap komşularının Sovyetler Birliği ile askeri ittifak yapmalarını ve bu şekilde Türkiye'nin Sovyetler Birliği tarafından kuşatılmasını önlemeye yönelik politikalar geliştirmeye çalıştı.(Bağcı1998:103) Bağdat Paktı, Türkiye açısından bu çabaların bir ürünü olarak ortaya çıktı. Fakat Türkiye'nin Ortadoğu'ya ve komşularına yönelik geliştirdiği politikalar, ulusal çıkardan çok NATO'nun bölgesel çıkarlarını korumaya yönelik politikalar idi. 1951 yılında Dışişleri Bakanı M. Fuat Köprülü TBMM'de yaptığı bir konuşmasında bunu şu şekilde ifade ediyordu: “Bizim ulusal çıkarlarımız her bakımdan Kuzey Atlantik

İttifakı'nın ortak çıkarları, coğrafi ve askeri ihtiyaçları ile aynıdır." (Steinbach 1996:223) Türkiye, bu bağlamda 1955'de Bandung'da yapılan Bağlantısızlar Konferansı'na "*Batı'nın sözcülüğünü yapmak üzere ve Batı'nın ısrarı üzerine*" (Gönübol 1996:276) katılan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, bu Konferans'ta yaptığı konuşmada Komünizm tehlikesine karşı NATO'yu ve Batı devletlerini savundu. Türkiye'nin bu tavrı bağlantısızlar tarafından "*Batı'nın sözcüsü*" ithamına maruz kalmasına sebep oldu. Dahası, Türkiye'nin 1956 Mısır'ın İsrail, İngiltere ve Fransa arasındaki Süveyş Savaşında ve 1958 Lübnan'ın ABD tarafından işgali esnasında açıkça Hıristiyanlara destek vermesi, Türkiye'nin Ortadoğu'da Emperyalist Batı'nın bir uzantısı olarak algılanmasına neden oldu. Türkiye uyguladığı bu politikaların olumsuz sonuçlarını Aralık 1963'ten sonra patlak veren Kıbrıs sorusunda acı bir şekilde gördü. Türkiye'nin bel bağladığı ve ulusal çıkarları ile aynı gördüğü NATO çıkarlarının örtüşmediğini Kıbrıs olayları sonrası gelişmelerde gördü. Özellikle, ABD Başkanı Jahnson'un 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla yönelik olarak Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı mektup, Türkiye'nin kendi sınırlarında ve bölgesinde güvenlik kaygılarının ve çıkarlarının müttefiklerce paylaşılmadığının farkına varmasına neden oldu. (Bal: 2008:371) Türkiye'nin Batı ülkeleri ile ilişkilerindeki gelgitler ve istikrarsızlıklar 1970'li yıllarda da devam etti. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs hareketinden sonra ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu, Türkiye ile NATO ülkeleri arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkiledi. Türkiye'nin 80'li yıllara kadar komşuları ve bölge ülkeleri ile ilişkisi daha çok tepkisel nitelikteydi. Asıl hedefi Batı ile ilişkileri en üst seviyeye çıkarmak, daha açık ifadeyle Batı ile kurumsal anlamda bütünleşmek olan Türkiye, dış politikada, ilişkilerin Batı ülkeleri ile sıkıntıya girdikleri dönemlerde komşularını ve Ortadoğu ülkelerini hatırlama ihtiyacını duydu. Türkiye'nin Arap ve İslam Dünyası ile kurduğu ilişkiler uzun vadeli ve yapıcı olmaktan çok, Batı'ya karşı gerek Batı ile ilişkilerin istenilen seviyede olmaması ve gerekse 60 ve 70'li yıllarda Kıbrıs meselesinin de etkisiyle Türkiye'nin kamuoyunda Batı'ya karşı oluşan olumsuz havanın bir sonucu olarak temkinli bir yaklaşım söz konusuydu. (Gözen 2009:182-184)

3.2. Özal Dönemi: Doğu ile Batı Arasında Köprü

1983 Genel seçimleri sonrası Turgut Özal'ın Başbakan olması ile Türkiye'nin dış politikasına farklı bir perspektif getirilmeye çalışıldı. Özal, 1980'li yıllarda uluslararası alanda etkin olmaya başlayan Neoliberal politikaları benimseyen bir anlayışa sahipti. Özal, Türkiye'nin kararlarını kendi alabilmesinin en önemli temel şartı olarak Türkiye'nin ekonomik anlamda kalkınmasında görmekte ve kalkınma öncülüğünün girişimciler tarafından yürütülmesini istemekteydi. Buna paralel olarak, dış politikada zihniyet değişimi olarak tanımlayacağımız bir dönüşümün temelleri atıldı. Türk dış politikasının güvenlik eksenli dış politik yaklaşımları, yerini dış politikanın

motoru olarak dış ticaret, ihracat ve yatırımlara bıraktı. (Demiray 2008:250) Özal ile birlikte Türkiye'nin Batı ile Ortadoğu ülkeleri arasında yeni bir tanımlamaya gidildi. Özal, o döneme kadar ideolojik temelde şekillenen Türkiye'nin dış politikasına ekonomik ilişkileri ön plana çıkararak bir yeni bir yaklaşım getirdi. Bu şekilde komşuları ile bölge ülkeleri ile siyasi ilişkilerin karşılıklı olarak gelişmesinin bir ön şartı olarak algılanan güvenlik anlayışına dayalı işbirliği yerine, ekonomik ve ticari ilişkileri ön plana alan bir politika yaklaşımı benimsendi. Bu çerçevede Yunanistan'da 1981'de iktidara gelen Sosyalist PASOK Partisinin lideri Papandrou Türkiye'ye karşı yeni savunma stratejisi belirlemeye çalışırken, Özal 1984 yılında Yunan vatandaşlarına tek taraflı olarak vize muafiyeti getirdi. Özal'ın bu kararının altında yatan temel düşünce, iki ülke arasında güvenlik eksenli tartışma ve potansiyel çatışma alanlarının ancak karşılıklı diyalog ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile aşılabileceğine olan inancıydı. Nitekim 1987'da iki lider Davos'ta bir araya geldiler ve şiddeti iki ülke arasında sorunların çözümünde bir araç olarak kullanmayacaklarını konusunda anlaştılar. Özal, 1988 yılında Atina'yı ziyaretinde yaptığı konuşmada, diğer ülkelerle işbirliğini geliştirmek için geçerli olan bu düşüncesini şu şekilde ifade ediyordu: “ Her şeyden önce karşılıklı olarak beslenen şüphenin yerini güven ve sabır almalıdır. ‘Biz önce sorunları çözelim güven arkasından gelir’ düşüncesi iyi bir gerekçedir ama yanıldır. Bizim hedefimiz karşılıklı güven kazanmak için aramızdaki meseleleri çözmek değildir. Bizim problemimizin çözümü için uygun şartları meydana getirmek için yapabileceğimiz oranda bir taraftan her alanda işbirliğinin imkânlarını aramalı diğer taraftan da karşılıklı olarak davranışlarımız üzerinde tartışmalı, birbirimizi tanımalı ve birbirimizin karşılıklı haklarının neler olduğunu bilmeli ve uzlaşabilmek için çaba harcamalıyız.” (Özal: 1988:33)

Özal'ın Doğu ile Batı, daha doğrusu ABD ve Avrupa Ülkeleri ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerde, Türkiye'nin dış politikadaki Batı'ya giden temel yönelimini bozmadan, edilgen bir ülke konumundan çıkıp, etkin bir ülke konumuna gelmesini istemekteydi. Özal, dış politikadaki yeni açılımını “Köprü” kavramı ile açıklamaya çalışacaktır. Köprü kavramını Özal aslında Türkiye'nin iç siyasi anlayışına yönelik bir kavram olarak ta algılamaktadır. Şöyle ki: Özal, Batı ile Doğu'yu, kendi içinde birleştirmekte, yani Batı'nın teknolojisi ile Doğu'nun mistik dünyasına aynı anda sahip çıkmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin gelecekteki hedefinin Batı dünyası içinde olduğunu bilincinde olarak bunun gerçekleştirilmenin yolunun Türkiye'nin Osmanlı mirasına da sahip çıkmakla mümkün olacağına inanmaktadır. Özal bu anlamda kendi vizyonunu Türkiye'nin geçmişi ile geleceğini birleştiren ve buluşturan bir Köprü olarak görmektedir. Köprü kavramı aynı zamanda proaktif bir kavram olarak üç parametreyi içinde barındırmaktadır. Bunlar: bireyi veya (dış ilişkilerde) devleti direk muhatap almak, diğerlerinin düşüncelerini anlayışla karşıladığını göstermek ve son olarak ortak noktaları, paylaşılan ortak değerleri vurgulamaktır. (Gramm tarihsiz: 20) Özal, bu parametreler temelinde hareket

ederek, Yunanistan, Suriye, İran gibi Türkiye ile sorunlu olan komşu ülkelere resmi ziyaretlerde bulundu. Türkiye'nin komşu ülkelerine ve İslam dünyasına yönelik ticari ve siyasi açılımları, Soğuk Savaş kalıplarının dışına çıkılarak ve Batı'ya karşı bir koz olarak değil, Türkiye'nin kendi etkin bölgesel politikasını üretmesi için sürdürülebilir ilişkiler şekline dönüştürülmeye çalışıldı. Özal'ın çok tartışılan dış politikadaki vizyonu (Demiray 2008; Gözen 2009:71-100; Çalış 2002:3-34) Batı ile ilişkileri ticari ve kurumsal anlamda geliştirmeye çalışırken, komşuları ve İslam Dünyası ile ilişkileri de aynı düzeyde geliştirmeye yönelikti.

Türkiye, jeopolitik olarak üç kıtanın kavşak noktasında bulunmaktadır. Avrupa, Asya ve Afrika kavşağında bulunan Türkiye, jeopolitik olarak bu üç kıta arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve ideolojik ayrışmaların ve kaynaşmaların merkezinde bulunmakta ve bu üç kıtada gerçekleşen değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla Türkiye Özal'a göre bu kavşak noktasında bir köprü görevi görmeliydi. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinde sadece birleşme noktası değil, aynı zamanda bölgesel politikaları etkileyecek bölgesel bir güç olarak kendini kabul ettirmek istemekteydi. *“Yani Türkiye hem Doğu hem Batı için vazgeçilmez ülke olmalı. Bu da ancak hareketli, aktif, dürüst dış politika uygulamakla mümkündür. İstikametini her an değiştirmeyen, hedefleri iyi tespit edilmiş, her an zig zag yapmayan bir politika.... Öfkelere komplekslere, saplantılara dayalı, zig zaglar içindeki bir politika olmamalı bu...”*, (Barlas 1994:126)

Eğer Türkiye, Batı ile Doğu ve Güney ile Kuzey arasında bir köprü işlevini yürütecekse, bu köprü'nün ayakları her iki sahile de aynı oranda sağlam şekilde yapılmalıydı. Özal'ın Batı ülkelerin yanında komşuları ve bölge ülkeleri ile ilişkilerde aynı kararlılıkla savunması Türkiye'nin bir köprü olarak sadece bir geçiş güzergâhı olması anlamına gelmiyordu. Özal açısından ayakların her iki tarafa da sağlam basan bir köprü olan (Demiray 2008:260) Türkiye bölgede uzun vade de küresel ölçekte *“asli ve belirleyici”* bir aktör konumuna gelmeliydi. (Gözen 2009:88).

1989'dan itibaren uluslararası alanda baş döndürücü gelişmeler yaşanmaya başlandı. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması sonrası Türkiye'nin merkezinde bulunduğu geniş bir bölgede jeopolitik bir boşluğun verdiği belirsizliklerle dolu güvenlik karmaşası yaşamaya başlandı. Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi ile yeni bir boyut kazanan Ortadoğu denklemi ve bu denklem içinde etkin bir şekilde devreye sokulan Kuzey Irak bölgesindeki Kürtler, Sovyetlerin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Trans Kafkasya ve Avrasya'daki yeni devletlerin sınır çatışmaları, Yugoslavya'nın dağılması ile Balkanlar'da etnik ve dini temele dayalı çatışmalar, Türkiye'nin sınırlarını adeta ateş çemberi içine aldı. Balkanlar'da Bosna'ya her alanda destek veren Özal, aynı şekilde üç yüzyılda bir gelmeyeceğine inandığı Orta Asya'daki fırsatları Türkiye açısından en iyi şekilde değerlendirmek için siyasi ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirme çabasına girdi. Kuzey Irak'taki yerel Kürt

yöneticileri, Barzani ve Talabani'yle görüşerek Türkiye'nin başını ağrıtan PKK sorununa çözüm yolları aradı. Ölümünden bir hafta önce en son ziyaret ettiği yerlerin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olması, Özal'ın bağımsızlıklarını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileri geliştirmeye verdiği önemi göstermesi açısından anlamlıdır. Özal'ın 18 Nisan 1993 tarihinde ölümü ile birlikte Türkiye'de bir dönem kapandı.

Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Demirel'in "*bir ucu Adriyatik Denizinde, bir ucu Çin Seddinde olan Türkiye*" söylemine rağmen koalisyonlarla gelen siyasi istikrarsızlıklar, 28 Şubat süreci ile iç politikada kutuplaşmaların artması ve PKK ile yoğunlaşan mücadele, 90'lı yıllar boyunca Türkiye'nin dışarıya dönük politikasını engelledi. Herald Tribune gazetesi 18 Mayıs 1995 tarihinde Türkiye ile ilgili yaptığı bir değerlendirmede şu notu düşmekteydi. "Türkiye'nin kartına bir göz atmak, Soğuk Savaş sonrasının çatışmalara, karışıklıklara sahne olan bir yer olduğunu görmeye yeterlidir. Türkiye coğrafi, etnik veya politik olarak Irak'ın İran'ın, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Tacikistan'ın, Kıbrıs'ın, Yunanistan'ın, Bulgaristan'ın, Rusya'nın, Suriye'nin ve İslam radikalizminin sorunları ile karşı karşıyadır. Türkiye'nin tek eksik olan tarafı, Çeçenistan ile bir sınırının olmamasıdır. Türk Dış Politikası 360 derecelik bir kâbustur. (Herald Tribune 18. Mayıs 1995, aktaran Steinbach 1996:80) Türkiye'nin dışında gelişen fakat iç politikaya da yansıyan siyasi istikrarsızlıklarında etkisi ile 90'lı yıllar, Türkiye için kaybolan yıllar olarak anılacaktı. (Özcan 2000: 20)

3.3. Adriyatik'ten Çin Seddine Model Ülke Türkiye

1989 Kasım ayında Berlin duvarının yıkılması ile Soğuk Savaşın fiilen sona erdi. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Türkiye'nin NATO ittifakı içindeki Soğuk Savaş dönemindeki jeostratejik önemi NATO ülkelerinin başkentlerinden sorgulamaya başladı. Nitekim Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 16-26 Ocak 1990 tarihleri arasında ABD'ye yaptığı ziyarette yaptığı basın toplantısında ABD ziyaretini değerlendirirken "*Türkiye'ye verilen önemin, özellikle dünyanın değişen şartlarında bazılarının düşündüğü gibi azalmadığı, bilakis arttığı gözlenmektedir*" demek suretiyle Batı başkentlerinde dile getirilmeye başlanan bu tür düşüncelere cevap vermektedir. (Amerika'nın Sesi Radyosu 19 Ocak 1990). Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Sovyet tehdidinin bitmesinden sonra, NATO ittifakı içinde Batı açısından stratejik önemini sorgulanmaya başlanan Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemi ve NATO'da oynadığı rol, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi ile tekrar Batı başkentlerinde hatırlandı. (The New York Times, 21 Ocak 1991)

Kuweyt İşgali sonrası süreçte, Irak ordularının Kuveyt'ten çekilmesi esnasında, Türkiye topraklarından gerçekleşen lojistik destek ve BM tarafından Irak'a karşı uygulanan ekonomik ambargonun etkin bir şekilde uygulanmasında Türkiye'nin stratejik önemi ve nihayetinde Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'dan başlayarak Ortadoğu ve Avrasya'ya kadar uzanan bölgelerdeki istikrarsızlıklar

ve çatışmalar, Türkiye'nin NATO içindeki jeopolitik öneminin artmasını da beraberinde getirdi. Türkiye, çevresindeki Soğuk Savaş sonrası gelişmelerden beslenen belirsizliklerle ve ulusal güvenliği açısından potansiyel tehlikelerle çevrelenmiş olmasına rağmen bu yeni durum aynı zamanda jeopolitik açıdan öneminin artmasına neden oldu. Balkanlar'dan Ortadoğu ve Orta Asya'ya uzanan Avrasya coğrafyasının merkezinde batılı, demokratik ve laik siyasal sistemi ve serbest piyasa ekonomisi ile Türkiye, bağımsızlığını yeni kazanan post-Sovyet devletleri için model olarak gösterilmeye başlandı. (Kut: 2000:49)

Türk Cumhuriyetleri'nin BM'ye AGİT'e katılmaları ile oluşan "Türk Bloğu", NATO'nun işbirliği ile İran'ın Orta Asya'daki etkinliğinin azaltılması konusunda bir işbirliğinin başladığından söz edilmekteydi. Buna karşın, laik Türkiye'nin rejim ve hukuk sisteminin bir model olarak, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için daha benimsenebilir olduğu yüksek sesle dile getirilmeye başladı. Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için bir model olması düşüncesi sadece Türk Cumhuriyetleri yöneticileri tarafından benimsenen bir durum olmamakta, Rusya Federasyonu ve ABD de potansiyel İslam Radikalizmine karşı bu projeye desteklediler. (FAZ 21.04.1993)

Türkiye'nin ne tür bir model olması gerektiği konusunda Batı başkentlerinde ve Türkiye'de farklı algılamalar mevcuttu. Batılı siyasetçi ve gözlemciler, önceliği Türk Cumhuriyetlerinin İslamcı radikal, dolayısıyla Batı karşıtı akımlarının eline geçmemesini sağlayacak olan ve Batı dünyası ile ekonomik ilişkileri geliştirecek laik yönetimlerin işbaşına gelmesine vermekteydiler. Yeni Cumhuriyetlerin demokratik temeller üzerinde gelişmelerini sürdürmeleri fazla önem taşımıyordu. Sovyet döneminde Komünist Partisinin yerel yöneticileri, Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Cumhuriyetlerinde yönetimi devraldılar. Türk Cumhuriyetlerinin yönetim şekilleri demokratik bir yönetim anlayışına sahip olmaktan çok, otoriter rejimleri kurdular. Ve bu durum Batı tarafından bir bakıma kabul görmekteydi. Çünkü ancak otoriter sistemlerin bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerde siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilecekleri ve Orta Asya'yı tehdit eden İran'ın destek verdiği radikal akımlara karşı koruyabilecekleri düşünülmekteydi. (Neue Züricher Zeitung, 15/16 Ağustos 1993) Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesi nasıl ki otoriter tek parti yönetimi altında devletin müdahalesi ile günümüz demokratik siyasi bir yapıya kavuşması mümkün olabilirdi, Orta Asyada'ki Türk Cumhuriyetlerinin de aynı yolu takip etmesinin faydalı olacağı savunulmaktaydı. (Demiray 2001: 366) Aynı şekilde bu denklem içinde Türkiye'ye Soğuk Savaş döneminde NATO'nun Güney kanadında, Komünizme karşı İslam ideolojik bir doktrin olarak kullanıldıysa, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde olası İslam radikalizmine karşı seküler "Türk İslamı" model olarak sunulmak istenmekteydi. (Manousakis 1993:444)

Dolayısıyla Batı'da, Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetlerine model olarak lanse edilmesinin ve bu anlayışın Türk Cumhuriyetlerinin yöneticileri tarafından da benimsenmesinin altında yatan nedenler, Türkiye'nin Özal ile başlayan demokratikleşme sürecinden çok, devletin ideolojik varlık nedeninin oluşturduğu laiklik prensibine radikal bir anlayışla tutunmasından kaynaklanmaktadır. Türk Cumhuriyetleri yöneticileri bu politik süreçleri ile Batı'dan ekonomik yardım ve siyasi destek görececeklerini ummaktaydılar. (F.-Wirminghaus, aktaran Demiray 2001:366)

4. Jeopolitik Cazibe Merkezi

Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinin gelişmesinde veya NATO gibi Batı kurumsal yapılarına üye kabul edilmesinde en temel faktörlerden biri, Türkiye'nin jeopolitik kavram ile ifade edilen konumu gelmektedir. Üç kıtanın kesiştiği (Balkanlar, Kafkaslar ve Boğazlar) ve ayrıldığı bir noktada, Batı'nın modern değerler sistemi ile Doğu'nun mistik, geleneksel yapısının kaynaştığı, birbirlerinden etkilendiği, demokrasi ile otoriter sistemlerin merkezinde ve nihayet Hıristiyan Batı Dünyası ile Müslüman Doğu dünyası arasında bir geçiş noktasında bulunması dolayısıyla, Türkiye bütün taraflarca siyasi, askeri, ekonomik, kültürel ve güvenlikle ilgili politika ve stratejilerinde birbirlerine karşı kullanabilecekleri, “*ön cephe*”, “*köprübaşı*”, “*kanat ülke*”, “*geçiş yolları*” (Doğalgaz, petrol boru hatları ve İpek Yolu) veya “savunma hattı” olarak algılanmaktadır. Jeopolitik teoriler açısından Türkiye, Mackinder'in referans olarak sıkça ifade edilen ve “*Dünya hakimiyeti için Avrasya Hakimiyeti, Avrasya hakimiyeti için merkez (heartland) hakimiyeti, ve heartland hakimiyeti için ise Kenar Kuşak (Rimland) üzerinde hakimiyet*” sağlamanın gerekli olduğunu savunduğu tezinde Türkiye, pivot bölgenin hakimiyeti için elzem olan Kenar Kuşağın merkezinde yer almaktadır. Daha başka bir ifadeyle Türkiye kara, (Mackinder, Sykpmann), deniz (Mahan) ve hava (Seversky) jeopolitik teorilerin temel parametrelerinin merkezi çekim alanı içinde bulunmaktadır. (Güney 1993: 46-52; Davutoğlu 2001:107)

Gerek Soğuk Savaş esnasında NATO'nun kanat ülkesi olarak, gerekse Yeni Dünya Düzeni parametrelerinin geçerli olmaya başladığı 90'lı yıllardan itibaren olsun tarihsel gerçekliğin getirdiği birikim, coğrafi konum ve kültürel temelleri açısından Türkiye, kendi zihinsel “*ben idrakinin*” (Davutoğlu 1997: 10-11) parametrelerini oluşturan yakın havza olarak ifade edilen Balkanlar, Kafkaslar ve Avrasya kıtası ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika havzasının ayrılmaz bir parçasıdır. (Davutoğlu 2001:119) Bu jeopolitik konumu itibarıyla Türkiye dış politikasının temel stratejilerini oluşturmasında yakın havzada meydana gelen gelişmeleri göz önünde bulundurmak durumundadır.

ABD'de Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılarından sonra Rimland Kuşağı üzerinde Avrasya ve

Ortadoğu bölgelerine yönelik Amerika'nın güvenlik stratejisinde önem kazandı. Buna bağlı olarak *Türkiye Orta Büyüklükte* bir Devlet (OBD) olmasına rağmen bölgede jeostratejik önemi artarak, *stratejik bir oyuncu* konumuna geldi.

OBD, uluslararası sistemde etkinliği fazla olmayan, buna karşın bölgesel politikaları etkileyebilen ve büyük devletlerden gelen baskılara karşı belli oranlarda direnebilme ve pazarlığa oturma özelliği gösteren ülkelerdir. OBD, "*Bölgesel Güç*" olarak tanımlanmaktadırlar. Güçler Dengesi politikasında OBD'nin yapabileceği iki önemli seçenek vardır. Ya Büyük güçler arasında güç dengesine oynar, ya da bir ittifak kanadına sığınır. OBD'nin uluslararası düzende oynayacağı rol ve bu rolün etkinliği o andaki uluslararası sistemin doğasına ve OBD'in sistem içindeki pozisyonuna bağlıdır. Bu tür bir ülkenin Jeopolitik ve jeostratejik konumu büyük güçlerin çıkarlarını yakından ilgilendiriyorsa bu durumda OBD'nin büyük güçler tarafından birini seçmeye zorlanması söz konusu olur. Aron Paradigması diye ifade edilen bu durumda Raymond Aron, OBD için büyük devletlerden bağımsız politika sürdürmenin "*gerçekçi ve mümkün olmadığını*" savunmaktadır. (Oran 2003:30) Başka bir ifadeyle Türkiye bugünkü yapısıyla uluslararası güç merkezlerinin ortasında halihazırdaki ve potansiyel çatışma bölgeleri ile doğrudan başlatılan olan coğrafi konumu, ekonomik yapısı itibarıyla orta büyüklükte bir bölge devletidir. Dolayısıyla bölge üzerinde güçlü olma imkanı vardır ve bu imkan Türkiye'ye uluslararası güç dengesi politikasında önemli bir aktör olma yeteneğini göstermektedir. Türkiye güçlü devletlerin küresel politikalarının paralelinde hareket ederek bölge üzerindeki etkinliğini ve gücünü artırma potansiyeline sahiptir. (İlhan 1993:104)

Türkiye, Brzezinski'ye göre bölgede jeopolitik bir mihver ve aynı zamanda stratejik bir oyuncudur. Bu kavramların ne anlama geldiğini daha iyi anlamak ve Türkiye'nin gerçekte hangi kavramın tanımına daha uygun düştüğünü kavrayabilmek için her iki kavrama açıklık getirmek gerekmektedir. Brzezinski, (1998:40-47) jeopolitik oyuncuları Amerika'nın çıkarlarını etkileyecek şekilde mevcut olan jeopolitik durumu değiştirmek amacıyla sınırlarının ötesinde güç uygulayabilme veya etkide bulunabilme yeteneğine ve ulusal iradeye sahip ülkeler olarak tanımlamaktadır. Buna göre başta Fransa olmak üzere, Almanya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler jeostratejik oyuncular kategorisine girmektedir. Jeopolitik Mihver devletler, jeostratejik oyuncular gibi önemleri güçlü ve iradeye sahip devletler olmalarından değil, jeopolitik olarak buldukları hassas konumlarından ve saldırıya açık durumları jeostratejik oyuncuların tavırları için doğuracağı sonuçlardan kaynaklanan devletlerdir. Bu tür devletlerin dış politikadaki hareket kabiliyetleri, coğrafi konumları tarafından belirlenirler. Jeopolitik Mihver bazı durumlarda bir devletin yaşamsal şartları veya bölge için koruyucu bir kalkan görevi üstlenir. Türkiye, Balkanlar'da istikrara katkı sağlayan, Karadeniz'de istikrar unsuru ve Akdeniz'e geçişi kontrol eden Rusya'yı Kafkaslarda dengeleyen, Avrasya boru hatlarının geçiş güzergâhının merkezi konumunda bulunan bölgede devlet-

ler arasında denge politikası güden ve nihayet radikal İslami hareketlere karşı panzehir olan Türkiye birinci derecede jeopolitik mihver olarak tanımlanmaktadır. (Brzezinski 1998:47) Türkiye, son zamanlarda küresel ve bölgesel düzeyde gerçekleştirdiği proaktif bir dış politikayla birinci derecede Jeopolitik bir devlet olma özelliğini hızla kazanma yolundadır. Türkiye, 2000'den itibaren gerçekleştirdiği dış politikadaki yeni vizyonu ile tarihsel, kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda ilgi alanına giren bölgeler için hem bir Model hem de bir lider ülke konumunu pekiştirmektedir. ABD Başkanı Bill Clinton, 1999 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışının 10. Yılı dolayısıyla Georgetown Üniversitesinde yaptığı konuşmada Türkiye'nin bugün temellerini atmaya çalıştığı politik stratejinin ipuçlarını vermektedir.

“Yaklaşmakta olan yeni yüzyılın büyük ölçüde Türkiye'nin kendisini, geleceğini bugünkü ve yarınki rolünü nasıl tanımlayacağı ile şekilleneceğine inanıyorum. Zira Türkiye tümüyle Avrupa'nın bir parçası ve istikrarlı, demokratik, laik bir İslam ülkesi olabilirse gelecek daha iyi şekillenecektir. Avrupa ve Müslüman dünya barış ve uyum içinde Türkiye'de buluşabilir ve yeni bir bin yılda (milenyum) rüyalarımızdaki geleceğin şekillenmesi şansını sağlar. (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü 2009:2)

Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2003 Genel Seçimlerinde tek başına iktidara gelmesi ile birlikte iç politika ile birlikte dış politikada da değişikliğe gidilerek yeni bir vizyon öngörüldü. Bu bağlamda dış politikada kronikleşmiş sorunlarla ilgili olarak, çözümsüzlüğü ve sorunları ötelemeyi politikasının temel anlayışı haline getiren devlet anlayışı yerine, AK Parti hükümeti risk alarak “çözümsüzlüğün bir çözüm olduğu” anlayışını yıkmaya başladı. AK Parti döneminde politik vizyonu, iç içe geçmiş ve başarıları-başarısızlıkları birbirinden etkilenen halkalardan oluşmaktadır. Avrupa Birliğine tam üyelik müracaatının gerçekleştirilmesi ve AB ile müzakere sürecine girilmesi, iç politikada demokratik açılımların ve bireysel özgürlük alanlarının genişlemesini sağlamaktadır. Yunanistan'la ilişkilerde güç gösterisi ve karşılıklı ithamların yerini, işbirliğine bırakmaya başladı. Kıbrıs konusunda, Annan Planı çerçevesinde yapılan referandum sonucu Türkiye, uluslararası alanda barış isteyen bir ülke imajını kazandı. 90'lı yılların sonuna doğru savaşın eşiğine geldiğimiz Suriye ile gerçekleştirilen karşılıklı ilişkilerde Türkiye, bir taraftan Suriye'nin ABD ve İsrail tarafından izole edilmesini önledi. Diğer taraftan Suriye'nin radikalleşmesinin önüne geçti. Ve bugün Suriye, Türkiye'nin en iyi ilişki kurduğu ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye bölgede uyguladığı barış politikaları sayesinde Suriye ile İsrail arasında arabuluculuk yapacak bir konuma geldi. BM tarafından desteklenen Medeniyetler arası Projenin Eşbaşkanlığı'nın Türkiye'nin yürütmesi, İslam dünyası ve medeniyeti ile ilgili konularda BM tarafından Türkiye'nin doğrudan muhatap alınması anlamına gelmektedir. İslam Konferansı Örgütü'nün Genel Sekreterliğinin (İKO) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, üye ülkelerin demokratik oylarıyla seçilmesi, Türkiye'nin İslam dünyasındaki itibarını ortaya koymaktadır. Dahası,

İsrail ordusunun Gazze kuşatması sonrasında 2009 Davos toplantısında Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez'e karşı ortaya koyduğu tavır (one minut) sonrası İslam dünyasında büyük destek görmüş ve Türkiye, İslam dünyasının "*moral liderliğine*" yükselerek bölgedeki ağırlığı artmıştır. (Çandar, www.radikal.com.tr. 07/02/2009)

Türkiye dış politikada sancılı olan 90'lı yıllardan farklı bir üslup benimsedi. Dış politik sorunları öncelikli olarak güvenlik merkezli ve askerinin caydırıcı rolünü kullanarak çözmek yerine, diplomasiye ağırlık verdi. Ülkelerle ticari ve diplomatik ikili ilişkilerin geliştirilmesi veya kurumsallaştırılması yoluyla karşılıklı sorunların çözülmesini, dış politikanın önemli parametrelerinden biri yapan Türkiye, bu konuda gerekli adımları da atmaya başladı. 14 Şubat 2004 tarihinde Kuveyt'te beşincisi yapılan "*Irak'a Komşu Ülkeler Zirve'sinde*" konuşan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Ortadoğu ülkelerine yaptığı çağrıda ülkelerin kendi aralarında anlaşarak bölgeye sahip çıkmalarını gerektiğini belirtirken Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politik stratejisinin temel verilerini ortaya koymaktadır. "*Kendi bölgemize sahip çıkma cesaretini göstermeliyiz. Bölgeyi, Akdeniz ve Güney Avrasya ile birlikte Ortadoğu'nun güvenliği ve refahı ile bütünleştirme konusunda önemli bir rol oynayabiliriz. Kendimizi bölgemizde güven sağlayacak yeni adımlar atmaya hazırlamalıyız. İki dünya savaşının ardından Avrupa'nın yaptığı gibi ardi ardına yaşadığımız savaş ve çatışmalardan gerekli dersi çıkarmalıyız. Siyasi kararlılıkla kendi çok taraflı işbirliği ve güvenlik mekanizmamızı oluşturabiliriz. Bu değişim zamanlarında, söz konusu sorumluluğu alacak kabiliyete sahibiz.*" (Yılmaz ; Aksiyon 482-01.03.2004; <http://www.aksiyon.com.tr>. ; (04.05.2006)

Türkiye'nin AK Parti iktidarı döneminde Dış İşleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun büyük oranda şekillendirdiği ve Türk dış politikasının stratejik derinliğinin, bu derinliğin kavranabilmesi için gerçekleşmesi gereken stratejik zihniyet değişiminin temel parametrelerini oluşturduğu dış politikadaki yaklaşım, altı temel eksen üzerine oturmaktadır. Bunlardan birincisini, iç politikaya yönelik olarak devlet ile milletin kaynaşmasının sağlanması, devleti, milleti için var olan bir anlayıştan hareketle *güvenlik ile özgürlükler* arasındaki dengenin korunması yönünde bir politika değişikliğine gidilmesi teşkil etmektedir. İkinci olarak komşu ülkelerle olan ilişkilerde "*sıfır-sorun*" ve "*kazan kazan*" ilkesinin geçerli kılınması oluşturmaktadır. Üçüncü olarak bölge ülkelerine karşı proaktif bir barış diplomasinin gerçekleştirilmesidir. Yani problem üreten değil, mevcut sorunların çözümünde aktif sorumluluk alan, güvenlik tüketen değil, bölgede güvenliğin ve barışın sağlanmasına ve korunmasına aktif olarak katkı sağlayan bir ülke olmak istemektedir. Dördüncüsü, ABD ve AB ile karşılıklı saygıya dayalı Türkiye'nin diplomatik çabalarını tamamlayıcı bir ilişki tarzının geliştirilmesi. Beşincisi Uluslararası örgütlerde aktif bir rol üstlenme ve buna bağlı olarak altıncısı Küresel ihtilaflarda aktif bir şekilde rol üstlenmedir. (Fehmi Kuru, Yeni Şafak, 04.09.2009)

Tüm bu ifade edilenleri bir cümle ile özetlemeye çalışırsak, 1995 yılında Türkiye'nin etrafını 360 derecelik bir kabusun sardığını ifade edilmesine karşın, bugün gelinen noktada, Türkiye'nin 360 derecelik diplomatik faaliyetleri olan ve adeta Dışişleri Bakanının yetişemeyeceği kadar yoğun bir ilişkiler ve işbirliği ağının örüldüğünü görmek mümkündür. (Cengiz Çandar, 10.02.2009, www.radikal.com.tr)

Türkiye 21. Yüzyılın ilk on yılının sonuna yaklaşılırken, jeostratejik bir oyuncu, demokratik çoğulcu siyasal yapısı ve bölgede üstlendiği rol ile, uluslararası alanda jeopolitik **merkez ülke** olma özelliği kazanmaya başladı. Jeopolitik merkez, yeni bir diplomatik anlayışı da beraberinde getirmektedir. Bu anlayıştan kastedilen, *“Doğu ile olan ilişkilerde doğulu kimlikten gocunmadan, ama o kimlikle yüzleşip yine o kimlik etrafında tezler ve çözümler üretebilen, Batı platformlarında ise Batı'nın nosyonları özümsemiş, Avrupalı bir bakışla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke olmaktır.”* (Davutoğlu, Sabah, 3 Mayıs 2009)

Son zamanlarda Türkiye'de adı sıkça duyulmaya başlayan ABD stratejik Araştırmalar Merkezi Startfor'un yöneticisi **George Friedman**, 21 yüzyıl başlarında OBD büyüklüğünde olan Türkiye'nin 2050 yıllarına doğru küresel bir güç olacağını öngörmektedir. Friedman'ın bu öngörüsü, 2008 yılında Japonya'da gerçekleşen G-8 Zirvesi öncesi yapılan bir değerlendirmede de ifade edilmektedir. Türkiye'nin, meydan okuyan bir ülke olarak Avrupa Birliği tarafından yanlış anlaşıldığı, Türkiye'nin Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bir etkinlik alanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı niteliğinde gerçek bir güç olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. (Parag Khanna, Die Zeit, 2008-07-03; T12:00Z Nr. 28) .

Friedman, Türkiye'nin *“hızla yükselen bir bölgesel güç olarak ya da en geniş anlamda, kökleri Anadolu'da bulunan ancak kapalı bir devre içinde politik, ekonomik ve askeri güç planları yapan muazzam stratejik güce sahip bölgesel bir hegemonun Rimland Kuşağı üzerinde Avrasya ve Ortadoğu bölgelerine yönelik Amerikan stratejisinde yaratılması sürecinin başlarındaki bir ülke olarak”* (İbrahim Karagül, Yeni Şafak 4.03.2009) görülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Friedman'ın Türkiye için ileri sürdüğü öngörüler, -şayet Türkiye kamuoyunu *“dolmuşu bindirme”* gibi bir niyet taşımıyorsa- Türkiye'nin gelecekle ilgili umutlarını besleyici ve heyecanlandırıcı niteliktedir. Ancak Friedman'ın Türkiye'ye bir de uyarısı vardır. Söylediklerinin uzun vadede gerçekleşebilmesi için Türkiye'nin üstesinden gelmesi gereken bir riski, bir sorunu vardır: Friedman Türkiye'nin önündeki en büyük tehlikeyi dışarıda değil iç politikada, muhtemel iç gerginlikler ve çatışmalarda görmektedir. (Erdal Şafak, Sabah: 4 Mart 2009)

Kendi içinde sorunları halledememiş ve toplumsal fay hatlarını demokratik temelde barışçıl politikalarla giderememiş ve toplumda uzlaşma kültürünü oluşturamamış bir ülkenin, başkalarına model olması boş bir söylemden ibaret

kalmaya mahkumdur. Türkiye, siyasi alanda çoğulcu demokratik yapısını güçlendiren anlayışla temel insan haklarını garanti altına alan, hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerli olduğu bir siyasal sistem, adil ve sosyal adalet anlayışının hakim olduğu bir ekonomik sistem ve dışlayıcı değil kucaklayıcı olan ve farklı düşünce ve kimliklere hoşgörü ile yaklaşan bir ülke konumuna geldiği anda bölgenin bir cazibe merkezi olacak, böyle bir Türkiye ise model ve lider olma yolunda küresel bir aktör olma imkanını elde edecektir.

5. Sonuç Yerine

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik ve dış politikadaki etkinliği açısından güçlü bir ülke olması, kendi ulusal çıkarları açısından son derece doğal olan bir durumdur. Her ülkenin ulusal çıkarlarını maksimize eden politikalar üretmeye çalışması anlaşılabilir bir durumdur. Güçlü olmak, kendinizi kabul ettirebilmek için tek başına yeterli olmamaktadır. ABD, W. Bush döneminde unilateralist bir politikayla uluslararası kurumları devre dışı bırakarak tek başına ulusal çıkarlarını küresel düzeyde gerçekleştirmeye çalıştı. Fakat zor kullanarak ve tehditle yapılmaya çalışılan bu politika, her ne kadar söylem itibarıyla demokratik değerlerin benimsenmesi ve otoriter sistemlerin yıkılması ve yerlerine demokratik rejimlerin getirileceği propagandasına dayanıyorsa da, bunları gerçekleştirmek için benimsenen yöntemin yanlışlığı, işgal, şiddet, baskı ve uluslararası hukuku hiçe sayan bir anlayışla hareket edilmesi, küresel düzeyde ABD'ye güvenin azalmasına neden oldu. (Hippler 2003:15-22) ABD'deki seçimlerinde Barak Hüseyin Obama'nın Başkan olması ile ABD'nin küresel öncülüğü konusunda her hangi bir revizyona gidilmedi. Oğul Bush'un uygulamaktan çekinmediği "*şiddet ve savaşın politikanın bir aracı olarak kullanılması anlayışı*" (Ruloff 2004:87) Obama tarafından benimsenmedi. Obama'nın, ABD'nin küresel öncülüğünün pekiştirilmesinde diğer dost ve müttefik ülkelerle işbirliği içerisinde, ortak bir şekilde sorunların çözmek istediğini ifade eden bir üslup kullanmaya başladı. Obama, Bush'ın uyguladığı dış politik anlayıştan farklı barışçı, kooperatif ve işbirliğine önem veren bir yöntem benimsediği görülmektedir. Obama, İslam Dünyası ile ilişkilerde selefi Bush'tan farklı bir yöntem takip etmekte ve Batı ile Müslüman Dünyası'nın birbirlerini anlayacak kanallara ve iki dünyayı yakınlaştıracak işbirliğine ihtiyacı olduğunu söyleyerek ABD'nin özellikle İslam dünyasında yerlerde sürünen imajını ayağa kaldırmaya çalışmaktadır. Türkiye'ye yaptığı ziyarette TBMM'de yaptığı konuşmada bunu Türkiye'nin jeostratejik, jeopolitik ve jeoküresel önemine işaret ederek şu şekilde dile getirdi.

"Türkiye'nin geleceğini tartışmak isteyenlerin olduğunu biliyorum. Ülkenizi kıtaların kavşağında ve tarihin getirdiği cereyanların etkisinde bir yer olarak görüyorlar. Burası medeniyetlerin buluştuğu ve değişik halkların bir araya geldiği bir yer olduğunu biliyorlar. Farklı yönlerle çekilip çekilmeyeceğinizi

merak ediyorlar. Fakat ben sanıyorum ki, anlamadıkları Türkiye'nin büyüklüğünün sizin her şeyin orta yerinde bulunabilme yeteneğinizden kaynaklandığıdır. Burası Doğu ile Batı'nın ayrıldığı yer değil, bir araya geldiği yerdir.” (Çandar, radikal.com.tr 08.04.2009)

Sadece söyledikleri ile kalmayan Obama Türkiye'ye yine içinde “model” kavramının geçtiği yeni bir işbirliği “Model Ortaklığı” önermektedir. Türkiye'nin ABD ile Model ortaklığın iki temel eksen üzerinde hareket etmektedir. Bu eksenlerden birisi Türkiye'nin giderek etkin olmaya başladığı ve özellikle Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Davos “açılımından” sonra İslam dünyası üzerindeki moral üstünlüğünden hareketle Batı ile İslam dünyası arasında etkin bir rol oynamasını sağlamaktır. İkinci eksen ise İslam dünyasında Irak, Afganistan, Pakistan, Filistin-İsrail gibi sorunlu bölge ve konularda Türkiye'nin işbirliği istenmektedir. (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü 2009:4) Sonuç itibarıyla bakıldığında Graham Fuller'inde ifade ettiği gibi Türkiye artık büyük bölgesel bir güç konumunda ve ABD'nin bölgesel politikalarından bağımsız kendi politikasını uygulayabilecek imkân ve kabiliyete sahiptir. (www.gundem.be (26.05.2009) Bu politikalar Balkanlar'dan Avrasya'ya kadar olan geniş bir stratejik bölgede karşılıklı güven ve işbirliğine dayalı bir anlayışla sürdürülmekte ve Türkiye yeni bir “ *bölgesel barış imparatorluğunun*” temellerini atmaktadır. Türkiye'nin dış politikasını oluşturan aktörlerin dış politikadaki yaklaşımları kimseyi dışlamayan, empoze etmeyen herkesin katılımını sağlamaya çalışan bir bölgesel düzen kurmayı içermektedir. Bu tür bir yaklaşım tarzı Balkanlar'da sorunlu komşular arasında ortak çıkarlar üzerinde bir işbirliğinin oluşmasını sağlayacağı gibi aynı şekilde Türk Cumhuriyetleri ve İslam dünyasının hem kendi aralarında hem de üçüncü ülkelerle işbirliğini geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB iki karşıt güç olarak dünya düzeninin nasıl olacağına karar verebiliyorlardı. 21. Yüzyılda ABD özellikle W. Bush döneminde dünya düzenini tek başına kurmaya çalıştı. Fakat Afganistan, Irak gibi işgal ettiği ülkelerde tek başına düzeni sağlayamadı. Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya'da tek başına bir düzen sağlamaktan uzaktır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ifadesiyle Türkiye'nin merkezinde bulunduğu bölgelerde kurulacak yeni düzenlerin “başkaları kursun biz sonra intibak ederiz” anlayışı artık Türkiye'nin büyüklüğüne yakışmayan bir durumdur. (Akşam, 08.09.2009)

Türkiye, kendi iç politikasında yaşadığı demokratikleşme sürecinde psikolojik bariyerleri aşma mücadelesi içinde derinden bir toplumsal değişim ve zihinsel dönüşüm yaşamaktadır. Bu zihinsel dönüşüm süreci içerisinde iç politikayı oluşturan temel dinamikler dışa kapanan geleneksel politik anlayıştan kurtulduğu oranda kendi içinde kronikleşmiş sorunları uzlaşma ile çözebilme kabiliyetine sahip olacaktır. Türkiye'yi model olarak görmek isteyen ülkeler aynı zamanda demokrasi, insan hakları, etnik kimlikler, çoğulcu düşünce anlayışı ve ekonomik sistemler açısından sorunlu ülkelerdir. Bunlar çoğunlukla İslam dünyasının bir parçası olan ülkelerdir. Türkiye'nin kendi sorunlarını

çözöbilmek için kullandığı yöntem, uyguladığı mekanizmalar, geliştirdiğı stratejiler, içerik, üslup ve krizleri yönetmede göstereceğı siyasi ve diplomatik başarı, diğör ölkeler tarafından model olarak alınması ve benimsenmesinde temel kriterler olacaktır.

KAYNAKÇA:

1. "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri", Türk Tarih Kurumu Yayınları Cilt III, Ankara, 2006.
2. Aydemir, Şevket Süreyya: *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, 15. Basım, İstanbul, 2004.
3. Bağcı, Hüseyin: *Demokrat Parti'nin Ortadoğı Politikası*, Faruk Sönmezoğılu (Der.), "Türk Dış Politikasının
4. Analizi", Der Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 1998.
5. Bal, İdris: *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne Yönelik Dış Politikası ve İlişkileri*, Mustafa Bıyıklı (Ed.) "Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi" Cilt:1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2008.
6. Barlas, Mehmet: *Turgut Özal'ın Anıları*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994.
7. Belge, Murat: *Türkiye'nin Politik Tarihine Eleştirel Bir Giriş*, Adem Çaylak/Cihat Göktepe/Mehmet
8. Dikkaya/Hüsnu Kapu (Ed.), "Osmanlı"dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi- İç ve dış Politika-
9. ", Savaş Yayınevi, 1. Baskı 2009, Ankara.
10. Brzezinski, Zbigniew: "Büyük Satranç Tahtası – Amerika'nın Önceliğı ve Bunun jeostratejik Gereklere"-, Sabah Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.
11. Çalış Şaban: *Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası*, Çalış H. Şaban/Dağı D. İhsan/Gözen Ramazan (Ed), "Türkiye'nin Dış Politika Gündemi- Kimlik Demokrasii Güvenlik-", Liberte, 2001,
12. Ankara.
13. Çandar Cengiz: *Obama'nın 40 saatlik Türkiye ziyaretinin bıraktığı 9 sonuç*, www.radikal.com.tr, (08.04.2009
14. Davutoğılu, Ahmet: *Medeniyetlerin Ben-idraki*", Divan Dergisi, İstanbul, 1997/1.
15. Demir, Ömer/Acar, Mustafa: "Sosyal Bilimler Sözlüğü", Vadi Yayınları, 3. Baskı ,Ankara, 1997
16. Demiray, Muhittin: „Die regionale Aussen- und Sicherheitspolitik der Türkei in der Ära Özal (1983,1993), vor dem Hintergrund der innenpolitischen Entwicklungen“, Dissertation, Universität Hamburg 2001.
17. Demiray, Muhittin: *Turgut Özal Dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikası* (1983-1993), Mustafa Bıyıklı (Ed.) "Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi", Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2008.
18. Georg, Hartmurt Altenmüller, *Eine Brücke nach Westeuropa*, Frankfurter Allgemeine Zeitung
19. (FAZ), 21.04.1993
20. Göle, Nilüfer: *Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine*, Tanıl Bora/Murat Gültekingil, (Ed.) "Modern Türkiye'de
21. Siyasi Düşünce- Modernleşme ve Batıcılık", Cilt 3. İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002.
22. Gözen Ramazan: "Türkiye'nin Dış Politikası – İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe" -, Palme Yayıncılık,
23. Ankara, 2009
24. Güney Süha: "Siyasi Coğrafya", İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993

25. Gramm Christof, "Argumentieren, Das Trainingsbuch", Haufe Medien Gruppe, Freiburg, Berlin, München,
26. Zürich, (Tarihsiz.)
27. Heinritz Werner-Fuch/Lautmann Rüdiger/Rammstedt Otthein/Wienold Hanns (Ed.), "Lexikon zur Soziologie", Überarbeitete und erweiterte Auflage, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1994.
28. Hippler Jochen: *Unilateralismus der USA als Problem der internationalen Politik*, Aus Politik und
29. Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung das Parlament, B 31-32/2003
30. Insel Mete/Aktar Cengiz: *Çağdaşlaşma Sürecinin Toplumsal Sorunları*, Toplum ve Bilim Dergisi, 31/39 Güz,
31. 1985-Güz 1987.
32. İlhan, Suat: "Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği", Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara,
33. 1993.
34. Kaya, İbrahim: *Teorisyenlerini Bulamayan Devrim: Türk Devrimi*, Bayram Kodaman/Süleyman Seydi/Hayri
35. Çapraz/Turgut Ermumcu/Murat Kılıç (Ed.), "Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyum Bildirileri", 22-24 Ekim 2008, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2008:
36. Kazancıgil, Ali: *Anti-Emperyalist Bağımsızlık İdeolojisi ve Üçüncü Dünya Ulusçuluğu Olarak Kemalizm*, Ahmet, Insel(Ed.) "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm", Cilt II, İletişim Yay. 4. Baskı, İstanbul,
37. 2004.
38. Kissenger, Henry A.: "Die Vernunft der Vereinten Nationen –Über das Wesen der Aussenpolitik",
39. Siedler Verlag, Berlin, 1994.
40. Kut, Şule: *Türkiye'nin soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları*, Gencer Özcan/Şule Kut (Der.),
41. "En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal güvenlik ve Dış Politika gündeminde Doksanlı Yıllar",
42. Büke Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000.
43. Manousakis, Gregor M. *Türkische Aussenpolitik auf dem Balkan*, Europäische Sicherheit, 9/1993.
44. Oran, Baskın: *Türk dış Politikasının Teori ve Pratiği*, Baskın Oran (Ed.) "Türk Dış Politikası Kurtuluş
45. Savaşından Bugüne", Cilt I, 1919-1980, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2003
46. Ruloff, Dieter: *"Ultima ratio regium - Ist Krieg als Mittel der Politik wieder aktuell?"*, Erich Reiter (Der.),
47. "Jahrbuch für Internationale Sicherheitspolitik 2004", Verlag E.S Mittler & Sohn GmbH, Hamburg,
48. Berlin, Bonn, 2004.
49. Steinbach, Udo: „Die Türkei im 20. Jahrhundert- Schwieriger Partner Europas-“, Gustav Lübbe Verlag,
50. Bergisch Gladbach. 1996.
51. Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAE), ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık, Nisan 2009, İstanbul.
52. Özcan, Gencer: *Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı*, Gencer Özcan/Şule Kut (Der.),
53. "En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar" -,
54. Büke Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000.

56. Özal, Turgut: *Başbakan Turgut Özal'ın Yuanistan Başbakanı Anderas Papendrau'nun Onuruna Atına'da*
57. *verdiği Akşam Yemeğinde Yaptığı Konuşma*. 13.06.1988, "Başbakan Özal'ın Yurtdışı Seyahatlerinde Yaptığı Konuşmaları", Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1988.

Summary

MODEL OR LEADER COUNTRY? REGIONAL ROLE AND STRATEGIES OF TURKEY IN THE CONTEXT OF CHANGING BALANCE

Muhittin DEMİRAY

(Dumlupınar University, Turkey)

Seit ihrem Bestehen wurde über die politische, soziale und wirtschaftliche Präferenz der Türkei in der Region und auf der internationalen Bühne diskutiert. Die moderne Türkische Republik entstand auf der Grundlage westlich-laisztischen Staatsauffassung mit dem Ziel, sich an die westliche Zivilisation anzuschließen. Die Türkei wurde aufgrund der Reformen, die vom Atatürk eingeführt wurde und die Türkei in politischer, wirtschaftlicher und kultureller Hinsicht vorwestlichen sollte, als Modelland für die Islamische Welt vorgeführt. In der Zeit des Kalten Krieges bestand die Aufgabe der Türkei als NATO-Mitglied darin, gegenüber möglichem Vormarsch der Sowjetunion in Nahe Osten als Frontstaat zu fungieren. Die Türkei wurde in der Ära Özals als eine dem Westen und dem Osten verbindender Brücke verstanden. In den letzten Zeiten entwickelte sich die Türkei jedoch zu einer Regionalmacht, die sich in die Lage versetzt hat, das politische und wirtschaftliche System in der Region in Zusammenarbeit mit den anderen Staaten mit zu gestalten.

Schlüsselwörter: Modell, Flankenland, Brücke, Aktive Politik, Geopolitisches Zentrum.